

Franc Cekin

Jasen, vroč poletni dan.

S svežim dahom noćnika, čigar krepka sapa je vela z gora, je noč hladila razgreta čela četvorici vračajočih se mož in poživljala njih utrujeni korak.

Na skalnatem temenu najvišje gore, ki je davi še deviška vstala v sončni dan, pa se je skozi temni pajčolan noči belila sveža sled rudarskega kladiva, ki je v triglavske skale in v našo planinsko zgodovino za vedno vklesalo imena »štirih srčnih mož«: Luka Korošec, Matevž Kos, Stefan Rožič, Lovrenc Willomitzer.

Vas Savica, rojstni kraj Štefana Rožiča, je eno izmed starejših bohinjskih naselij. Omenjena je že v najstarejšem, še neobjavljenem urbarju briksensko-blejskega gospodstva iz leta 1253:

»Dalje je na Savici 11 činžnih kmetij, od katerih plačuje vsaka po enega prašička in spomladi ovco z jagnjetom pa davek v žitu in mesu.« (Državni arhiv, München. Brix. Hochstiftsliteralien, fasc. 174. — Podatek dr. Milka Kosa).

Izsek iz blejskega urbarja iz l. 1253

agno et strum amment ⁊ carnum. It in xabix. xi. Calili
be quez quilibz soluit. i. v. m. v. r. s. c. h. e. et unū onem in ve
re cum agno ⁊ strum amment ex carnu. It in vultis

und Karfig, die zu einem ganz guten Erfolg, davon hat das
was für die einen Tag zu verfahren.

Izsek iz radovljiškega urbarja iz l. 1579

Na eni izmed teh kmetij, katerih število se skozi več stoletij ni spremenilo, so gospodarili Štefanovi predniki.

Priimka Rožič v urbarjih iz 15. stoletja še ni zaslediti, kajti ti navajajo pri kmetih v Bohinju skoraj zgolj le imena: Michel, Janus, Jacob, Jure, Gerne, itd. (Podatek dr. Milka Kosal).

V naslednjem stoletju se že srečamo z Rožiči. Med kmeti na Savici, blejskimi podložniki, je omenjen tudi Luka Rožič — ded Stefanovega pradedu Janeza. (Urbar radovljiškega gospodstva iz leta 1579, stran 536. Državni arhiv SRS, Ljubljana).

Plodni Rožičev rod se je naglo širil. Med podružniki (undtersassen) na Bistrici in na Kamnjah sta že leta 1602 imenovana dva Rožiča. Na Savici sedi na veliki kmetiji Jakob Rožič; nekoliko kasneje pa prevzame sosedno, prav tako veliko Matučevo kmetijo, Tomaž Rožič. (Urbar blejskega gospodstva iz leta 1602, str. 279, 290 in 294. Državni arhiv, Bozen, Italija. — Podatek dr. Milka Kosa).

Zdi se, da je bil Tomaž Jakobov brat.

Trinajst let kasneje Jakoba ponovno najdemo med savinškimi gruntarji. (Urbar blejskega gospodstva iz leta 1615, str. 199. Škofijski arhiv, Briksen. Italija. — Podatek dr. Milka Kosa). Služil je od »cele« kmetije. Poleg določenih denarnih davščin so v urbarju natančno navedene tudi njegove dajatve v naravi (v žitu, drobnici, siru, jajcih, itd). Na leto je bil dolžan opraviti dve vozni tlaki. Kot njegovi predniki in drugi podložniki že sto let sem, je tudi Jakob plačeval predpisani »puntarski davek« kot občo kazen za udeležbo njegovih pradedov v velikem slovenskem kmečkem uporu leta 1515.

Za Jakobom — leta 1629 je še živel — je kmetijo nasledil Tomaž (Urbar blejskega gospodstva iz leta 1635. Škofijski arhiv, Brixen. — Podatek dr. Milka Kosa).

Prišli smo v obdobje, ko se je moč opreti tudi na — prav tiste čase vpeljene — matične knjige prastare župnije Srednja vas v Bohinju. V sedmih desetletjih 17. stoletja (1630—1699) je bilo v Bohinju rojenih (vsaj) 25 oseb s priimkom Rožič. Od teh na Savici 11, na Kamnjah 9, na Koprivniku 1, v neimenovanem kraju (najbrž na Brodu) pa 4. V istem razdobju je živel v vasi Kamnje (vsaj) 7 zakonskih parov, na Savici 4, na Koprivniku 1, drugje (najbrž na Brodu) pa 5 parov. Besedo »vsaj« dodajam zato, ker poročne knjige datirajo šele od leta 1653; rojstne knjige, iz katerih se dá povzeti priimek Rožič bodisi pri starših ali botrih, pa so za prvih štirideset let nepopolne, oziroma jih za čas od 1633 do

1643 sploh ni. Slednje navajam po zapisniku župnika J. N. Kumra na prvi strani kopije rojstne matične knjige te župnije (1628—1705), kjer pravi, da se je (leta 1840) »zelo trudil, da bi našel vse stare krstne zapiske od dozdevne ustanovitve fare 1617 dalje.«

Ded Štefana Rožiča — Gregor, sin Janeza in Neže — je bil rojen na Kamnjah; prav tako tudi njegova sestra Marina in brat Jurij. Rojstni kraj starejšega Gregorjevega brata Janeza pa ni natanko znan. Omemba v matični knjigi, da je bil rojen na »območju podruž. cerkve sv. Magdalene«, kamor je poleg Broda iz vasi Kamnje spadalo tudi naselje Savica, dopušča različne domneve.

Ne glede na dejstvo, da je družina Janeza Rožiča v času Gregorjevega rojstva in še dobro poldrugo desetletje kasneje prebivala na Kamnjah, se po temeljitem pregledu vseh ohranjenih matičnih (rojstnih, poročnih in mrljskih) knjig za razdobje enega stoletja, dá skoraj za gotovo reči, da je bil Janez brat gruntarja Tomaža Rožiča, omenjenega v urbarju iz leta 1635. Tomažu se je sicer (1630) rodil sin Janez, dve leti za njim še hčerka Katarina, vendar teh dveh kasneje ne najdemo. Verjetno ju je vzelo že v mladih letih. Vse kaže, da je stric Tomaž na stara leta izročil hubo nečaku Gregorju — ali pa da jo je le-ta kot najbližji (moški) sorodnik, s privolenjem Bleda podedoval. Domneva je oprta na trdnih tleh, zakaj 1683. leta, morda tudi prej je bil Gregor že na Savici. In prav na Savici, pri hiši (št. 5), kjer se še danes pravi pri »Rožiču«, so bili tudi rojeni Gregorjevi otroci. Za njimi se je v naslednjih dveh stoletjih pod to streho zvrstilo še pet rodov Gregorjeve krvi: od Štefana, člana prve triglavske odprave — tja do zale Neže in njenih sestrá pred sto leti.

Gregorjev drugorojenec je nosil njegovo ime. Ko je oče Gregor (1707) umrl, je veliko »Rožičevo kmetijo prevzel sin Gregor. Prva žena, Marjeta Smrekar s sosednjega Broda, je že po šestih letih zakona umrla in ovdovalemu Gregorju pustila triletnega sina Antona. Da najde sinu drugo mater, »Rožičevi« domačiji pa novo gospodinjno — mati je resda še živela, a je imel čez sedem križev — je 37-letni vdovec Gregor že v predpustu naslednjega leta pripeljal k »Rožiču« drugo ženo — Elizabeto Cerkovnik, »Spotčovo« z Žlana, h. št. 40. Mlada Špela mu je ogrela dobrih dvajset tednov ohlajeno zakonsko posteljo, in mu v naslednjih osemnajstih letih skupnega življenja dala pet otrok — poslednji je bil Štefan.

Nič posebnega se ni zgodilo tistega zimskega dne. Kot ponavadi — tisto leto kar 112-krat — je segla roka po zajetno knjigo živih in jo odprla. Prasketajoče gosje pero je hitelo prek togega, nepopisanega lista:

»Dne 22. decembra 1739 je bil krščen od Mateja Travná ob jutranji zori rojeni Štefan Rožič (Roshiz), zakonski sin Gregorja in Elizabete s Savice.

Botra sta Matevž Saboden in Marija Bonča. Vpisal tukajšnji župnik Sebastijan Pogačar.«

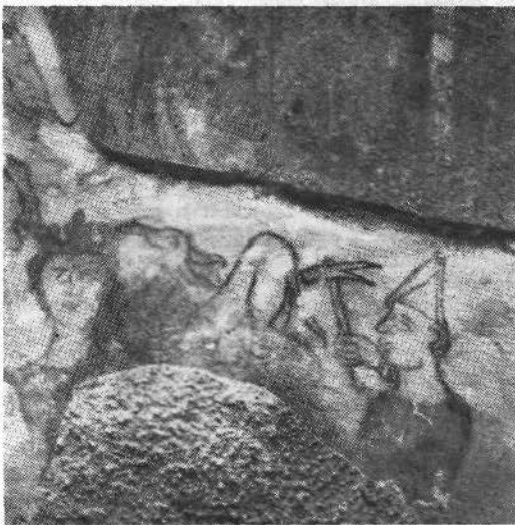
(Rojstna matična knjiga župnije Srednja vas v Bohinju, stran 94 in 95. Nadškofijski arhiv, Ljubljana).

Zanimivi zapiski župnika Pogačarja v takojšnji župnijski kroniki nam v marsičem osvetlijo Bohinj v času okoli Štefanovega rojstva. Pogačar, ki je prišel v Srednjo vas v aprilu 1737 in tam ostal pet let, je kmalu po prihodu zapisal:

»Zvonik cerkve sv. Janeza ob jezeru so začeli zidati eno leto pred mojim prihodom, in sicer zelo nerodno. Ne stoji namreč na pravem mestu. Širina ni v pravem razmerju z višino in cerkvijo.

Ta trud se ne more nadaljevati, ker je zmanjkalo denarja. V mesecu avgustu so z delom prenehali in ga bo težko obnoviti, tako da bi bil zvonik dokončno dograjen.«

Slikarja v vznožju najstarejšega Krištofa na zunanji strani cerkve sv. Janeza ob Jezeru

Nekoliko kasneje med drugim zapiše in potoži:

»Presvetlemu cesarju plačuje župnik v imenu fare za obnovitev trdnjave v Temešvaru in Belgradu letno 7 florintov in 20 krajcarjev. Ta davek (za protitursko obrambo) se pobira že deset let, in je zdaj podaljšán za novih pet let. Zdaj smo v tretjem letu nove petletke. O nesrečni časi, v katerih vlada *dativ*!

Zraven tega je bila ukazana župniku davščina 10 florintov (od dohodkov iz župnijske posesti). Mislim, da je to preveč in nesorazmerno z dohodki, ki so po sebi majhni. Toda, kdo se bo pritoževal proti patentom, ki jih mogočnjaki z močjo uveljavljajo?« Pogačar na koncu resignirano doda: »Audi, vide, solve, et tace, si vis vivere quietus in pace.« (Poslušaj, glej, plačaj in molči — če hočeš živeti v miru).

Kasneje nadaljuje:

»Nikakor se ne sme trpeti, da bi duhovnik rodbine Pittoni na Bistrici, ki je podložen župniku, imel ob nedeljah in praznikih mašo isto uro, kakor je pri fari ali bližnjih cerkvah. Tako se je zgodilo prvo nedeljo v juliju 1738. S tem nastopajo spori.«

»V juliju 1738 je bil končan zid novega zvonika pri sv. Janezu in začasno pokrit. Zvonik so začeli graditi v aprilu 1736. Doslej je stal 362 florintov in 40 krajcarjev. Porabili so ves denar cerkve in darove sovaščanov.«

Rojstvo trojčkov je redek dogodek:

»3. avgusta 1738 popoldne je rodila žena Antona Prežlja* v Srednji vasi trojčke, dve deklici in dečka. Vse so slovesno krstili.«

Pri zimskem romanju Bohinjcev na blejski Otok ni šlo brez preprirov:

»Procesija bohinjske fare na Bledu, doslej na dan pred Božičem, je bila leta 1738 prenesena na praznik sv. Mihaela, da se preprečijo zoprní prepíri z neprijetnimi Tržičani glede prednosti pri pobožnostih.«

Vremenske neizgode so bile v Bohinju — leto za letom — stalen gost:

»18. 10. 1738, na dan sv. Luke, je 24 ur brez presledka deževalo. Z gora je nateklo toliko voda po obeh dolinah, da sta bili obe poplavljeni v veliko škodo njivam, travnikom, fužinam, žagam in mlinom. Vsa pota so razdežana, mostovi odneseni. Ostal je le most pri Sv. Janezu.«

Tudi »ofer« bohinjskih rudarjev priča o prastarem bohinjskem železarstvu:

»Na dan sv. Barbare 1738 so rudarji na posebnem darovanju, kakor je bilo že davno v navadi, zbrali (denar) za mašo na ta dan. Župnik pa je odločil, da se denar v naprej ne sme pobirati.«

Muzika ima prečudno moč nad človekom. S priljubljenimi »vižami« v ušesih so Bohinjci pri vsakoletnih velikih darovanjih segli globlje v žep:

»6. 1. 1739. Godce-piskače, ki med darovanjem med mašo o Božiču, ob Novem letu in o sv. Treh kraljih godejo, more župnik odstraniti, čeprav darovanje (zaradi igranja) zraste. To darovanje je bilo nekdaj veliko. Zdaj pa ni tolikšno, da bi se plačala pogostitev in 4 libre, ki jih plačuje župnik godcem za nagrado.«

»Za Veliko noč 1739 je padlo snega za dve pedi v dolini, v gorah dvakrat toliko, tako da niso mogli ljudje k maši.«

Skrivnostna svetloba nočnega sija pred dobri 220 leti je Bohinjcem nagnala strah v kosti:

»29. marca 1739, na samo Veliko noč zvečer ob 8., smo videli na nebu rdeč sij, ki je spričo tolikega snega delal vtis krvave pokrajine. Ljudje so bili prestrašeni, kaj naj to pomeni?«

»18. aprila 1739 — tri tedne po Veliki noči — je padel nov, obilen sneg.«

»V novembru 1739, pred sv. Elizabeto, je padlo tudi v dolini nad dve pedi snega.«

»V decembru je obilen dež raztopil ves sneg.«

»1739 za sv. Miklavža ni bilo človeško mogoče priti na Bistrico opraviti božjo službo zaradi ogromne poplave. Podrti so bili mostovi na Bistrici, na Savici in tudi pri Stari Fužini. Prav tedaj na Bistrici umrlo Jero Smukavec so morali 7. decembra nesti po vsej Spodnji dolini čez most pri Sv. Janezu in dalje čez most, ki se imenuje *Vogarske most** nad Staro Fužino, in jo pokopati pri sv. Martinu.«

»16. 4. 1740, na Veliko noč, je padlo snega v dolini za eno, v gorah za dve pedi.«

»3. maja je sneg spet padal, takoj pa ga je odpravil hud dež med silnim grmenjem, da so se ljudje čudili.«

»8. maja je spet padel v ravnini za ped visok sneg. Enako 17. maja v obeh dolinah. Živina je mukala, ker ni imela paše.«

Kakor danes, so tudi pred stoletji prav tako srbele pete:

»Na sv. Rešnjega telesa dan (1740) so se fantje in dekleta iz Srednje vasi škandalozno obnašali in spet javno plesali, kar je bilo prejšnje leto odpravljeno. Dobra dekleta niso bila zraven. Tudi ne fantje in dekleta iz drugih vasi.«

Pogačar z očitnim zadovoljstvom ugotovi, da je nameravani ples »šel po vodi«:

»Na dan sv. Jakoba (1740) je na Bitnjah blejski valpet razglasil, da smejo plesati; novi oskrbnik pa je poslal darove za godce. Ali nebo je ples preprečilo z obilnim dežjem, ki je trajal do noči naslednjega dne.«

Umetnostnim zgodovinarjem je Pogačar zapustil tale ocirek:

»Avgusta 1740 so na Nemški rovt pripeljali z Otoka z Bleda oltar sv. Ane in ga dodali oltarju sv. Ahaca.«

In spet o vremenu — pokojni planinski pisatelj Janko Mlakar je dejal o Bohinjski kotlini, da je »kahla angelov« — ki je s svojo muhavostjo Bohinjce trlo dan za dnem:

»12. okt. 1740 je snežilo v Bohinju od 8. zjutraj do večera, nato je bil dež, naslednji dan pa spet sneg, v gorah do tri pedi.«

»19. okt. 1740 je padel nov sneg in pritisnil je hud mraz.«

»4. in 13. novembra je spet močno snežilo, in 16. vnovič dolgo in močno.«

»Za sv. Miklavža 1740 ni bilo mogoče iti maševat na Bistrico zaradi nalivov, vetrov in poplav.«

(Drobci iz kronike župnije Srednja vas v Bohinju. Nadškofijski arhiv, Ljubljana).

Roka bakalarja teologije, ki nam je zapustila gornja pričevanja o zgodah in nezgodah Bohinja iz tistih dni, ki je zapisala prvo sled za življenjsko potjo Štefana Rožiča — prav ta roka je kmalu zatem vpisala ženo saviškega »Rožiča« v knjigo mrtvih.

Štefan je bil šele 16 mesecev star, ko mu je umrla mati. V drugo ovdovelemu »Rožiču« je pokojnica zapustila kopico osirotelih otrok. Najstarejša, Uršula, je bila šele v štirinajstem letu.

* Anton Preželj, p. d. »Mruž«, h. št. 12, je bil kosež (»edling«).

* = »Hudičev most« nad Staro Fužino.

Obsežna »Rožičeva« kmetija* ni mogla ostati brez gospodinj, otroci ne brez ženske roke. Zato je že leto dni kasneje Gregorjev najstarejši sin Anton pripeljal v hišo nevesto, ki mu je naslednje leto rodila hčerko Ano. Ko je pri »Rožiču« shodil novi rod, in je vse kazalo, da bo ob svojem času za ostarelim očetom Gregorjem prevzel domačijo prvorojenec Anton, je ta — star šele 26 let — umrl. Mladi vdovi Mariji ni kazalo ostati pri hiši za dekle brez »lona«. (Kasneje je umrla pri sorodnikih pokojnega moža na Brodu). Za kuhalnico je morala prijeti osemnajstletna Štefanova sestra Uršula.

Ob priletnem očetu in doraščajočih sestrah, ki so zorele za možitev so mlademu Štefanu tekla otroška leta. Pri delu na velikem gruntu, ki je čakal njegovih rok, seve, ni kaj prida zalegel, kvečjemu pri paši. In prav o pašnih in gozdnih pravicah te kmetije nas pouči tale zapis:

»Gregor Rožič s Savice — zemljak — ima pravico do gradbenega lesa in drv v srenjskih gozdovih: Storeč raven, Za gradcam, Velika raven, Lisec in Vogel skupaj s sosedu in več soseskami. Pašo za živino ima na gmajni od bistriškega polja do Ukanca na levi strani; onstran Save, na desni pa od bistriškega mostu do ribolovnega jezua v bližini Sv. Janeza. Potem pa v svojih planinah: Lisec, Osredki,

Poljana in Suha. Od teh plačuje blejskemu gospodstvu letno 4 goldinarje nemške veljave.« (Zapis v rustikalni fasiji gospodstva Bled iz leta 1749. Blejski arhiv v Drž. arhivu SRS). Štefan je imel deset let, ko je pisar gosposke na Blejskem gradu zapisal v veliki reformirani urbar pod št. 930: »Gregor Rožič, sin Gregorja, služi od cele kmetije (činž... in plačuje (skupaj) 5 goldinarjev in 51 krajcarjev.« (Urbarskega gospodstva iz leta 1749, stran 614. Državni arhiv SRS).

Pet let pozneje.

Na ukaz cesarice Marije Terezije je bilo v Avstriji izvršeno prvo ljudsko štetje.

V orumenelem sešitku (brez platnic) z naslovom: »Popis duš, ki spadajo v župnijo Bohinj v vojvodini Kranjski v škofiji ljubljanski, po krajih, po gospodstvih, imenih, spolu in starostih«,* je v vasi Savica med 14 družinami popisana tudi »Rožičeva«:

»Gregor Rožič (Rosizh) vdovec 62, Marija hči 22, Helena 18, Štefan 15.«

(Kapiteljski arhiv, fasc. 119, Ljubljana.)

Pri hiši so bili tedaj samo štirje. Uršula se je prejšnje leto omožila na Polje. O Štefanovem dve leti starejšem bratu Jakobu — razen rojstnega zapisa — ni tedaj in ne kasneje ničesar najti.

V letu 1754 — v času, ko je Štefan Rožič na Savici že zapuščal deška leta, ko sta v Jereki

* »Rožičeva kmetija je imela (leta 1749) trinajst njiv s 15 in pol merniki posetve. Travnikov je imela enajst (Pri Savi pod vasjo, Pod ovčjo mujo, V Kraju, Opata, Brda, Modenca, Na vrtu, na Brdu in Dobravi ter dva v Policah — bila sta zapeskana) in pa košnjo na ozarh okoli njiv.

* Popis nima ne seštevka prebivalcev po posameznih vaseh ne skupnega števila tedanjih Bohinjcev. Pisan je v latinskem jeziku. Zaradi primerjave s kasnejšimi in sedanjimi demografskimi podatki bi zaslužil podrobnejšo obdelavo.

v naselju	oseb			število hiš
	moških	ženskih	skupaj	
Nomenj	63	80	143	37
Lepence	27	32	59	
Bitnje	31	28	59	
Nemški rovt	95	82	177	23
Ravne	54	40	94	13
Bistrica	264	261	525	84
Stara Fužina	204	217	421	67
Studor	83	103	191	37
Brod	49	50	99	17
Savica	36	49	85	14
Laški rovt in Ribčev laz	58	71	129	23
Kamnje	67	75	142	31
Polje	26	22	48	
Žlan	13	16	29	
Podjelje	72	65	137	22
Koprivnik	95	109	204	35
Gorjuše	112	108	220	33
Jereka	56	67	123	24
Češnjica	199	221	420	79
Srednja vas	163	153	316	55
Skupaj	1772	1849	3621	614

in na Koprivniku še bosopetila ali pa cokljala 10 letni Matevž Kos in tri leta mlajši Luka Korošec — je bilo po omenjenem ljudskem popisu:

(Število hiš je povzeto po zapisu župnika Pogačarja — nekje v letih 1737–1742 — na koncu mrliške matične knjige župnije Srednja vas v Bohinju za razdobju 1737–1767.) Dobro poldrugo leto kasneje sta se Štefanovi sestri Helena in Marija pripravljali na možitev. Kazalo je, da bodo pri »Rožiču«^{*} prej ali slej brez gospodinje.

Oče Gregor je bil tedaj že v sivih letih. Čeprav »gre v tretje rado«, so dvakratnemu vdovcu upognjena pleča branila, da bi k sedmim križem vzel nase še zakonski »križ«. Življenje je uperilo kazalec na »ta mladega«. Zgodilo se je nekaj nenavadnega.

Obvarovan »tiga nevarniga, Bogu inu ludem zuperniga, ponočniga vasuvanja...«^{*} (»Zvesti tovariš«, III. izdaja, l. 1760, str. 189), je mladoletni Štefan v eni sami — poročni — noči preskočil vsa fantovska leta. Od večerajšnjih deških iger in pobalinskih norčij — se je davi ob ženskem krilu znašel v zakonski postelji. 9. februarja 1756 je Štefan Rožič — star šele 16 let in poldrugi mesec — že dobil življenjsko družico, »Rožičeva«^{*} hiša pa z njo novo gospodinjjo, 19 letno Nežo, hčer Lovrenca Vidica s Savice.

Še ne osemnajstleten je bil Štefan že oče. Do svojega petindvajsetega leta je še trikrat užival v očetovskem ponosu.

Trije otroci so Štefanu umrli v otroških letih; ostal mu je le najstarejši sin, Andrej. Ob prvem vzponu očeta Štefana na Triglav (1778) je imel Andrej že skoraj 21 let.

Z doraslim sinom v hiši, ki je prijel za vsakršno delo, je Štefan zmogel zraven kmetovanja opravljati tudi lovsko službo za gosposko na Blejskem gradu.

Štefanova nenavadno rana ženitev in zelo zgodnje očetovstvo kažeta na njegovo izjemno hitro rast in predčasno zrelost. Vse to dopušča verjetno domnevo, da je narava polnolletnemu Štefanu naklonila izredno veliko postavbo, če že ne kar orjaško rast.

Opravljanje težavne in zahtevne službe blejskega lovca v bohinjskih gamskih revirjih^{*} je trejalo človeka izrednih sposobnosti.**

S svojo drznostjo in prebrisanostjo — prva je izpričana z njegovo udeležbo pri prvenstvenem vzponu na Triglav, slednja pa znana po ustnem izročilu — je bil korenjaški Štefan tej službi najbrž kos, za gotovo pa bohinjskim divjim lovцем manj kot gosposki v sobanah Blejskega gradu.

* Gamsja lovišča je imel Bled »v Krmi, na Kleku in v Bohinjskem gorovju.« (Popis divjačine v blejskih lovskih revirjih — prvi iz leta 1609, drugi pa iz 18. stoletja. Blejski arhiv v DAS).

** V aprilu ali začetku maja 1748 so radovljiški podložniki iz Stare Fužine napadli blejskega lovca Stefana in njegove spremljevalce. Pri Sv. Duhu ob jezeru — v 18. stoletju je ta kraj večkrat imenovan »Na jugo« — so fužinarji vzeli Stefanu gamsa in pet krogel. (Blejski arhiv v DAS, fasc. 25).

Štefanove življenjske stopinje so nas pripeljale k divjemu lovu.

Bohinjcu, rojenemu sredi gora in vraslemu vanje, je že izza davnih dni v krvi silovita, nezadržna lovška sla.

Pisane srednjeveške priče (v Drž. arhivu SRS) nam povedo, da te sle razni blejski plemenniki Kreigi nikoli niso mogli do kraja zatreči, četudi je v spore okoli lovskih pravic v Bohinju posegel sam cesar Maksimilijan. Tega elementarnega nagona bohinjskega človeka, ki korenini v prabitnih lovskih pravicah svobodne, predfevdalne dobe, tudi pozneje ni bilo moč zadušiti.

Kljukasti paragrafi črnožolte Avstrije so to slo še podžgali. Tujcu-zakupniku so za prgišče goldinarjev dali vso pravico do lovskega izživljanja — Bohinjcu, prežetemu od lovske strasti, pa priložnost, da je ob tem požiral sline. Sla ga je nagnala v skrajnost — prelevil se je v »raubšica«. Venomer preganjan je kljuboval vsem zalezovanjem avstrijskih žandarjev. Tudi kundaki bivše Jugoslavije mu niso mogli do živega.

In danes? Je divji lov v Bohinju izkoreninjen?

Njegovi ostanki še žive.

Vsesani v miselnost človeka, ki ga delo često privede v gore, vabljava priložnost pa spelje

Rožičeva dekleta

na kriva pota, žive ti ostanki še dalje — z nepojmljivo zagrizenostjo.

Dokaz: V enajstem letu po osvoboditvi, ko so lovske družine v Bohinju zbrale okoli sebe že na stotine udov zelene bratovščine, je roka postave privlekla iz raznih skrivališč tolikšen kup orožja, da bi se z njim oborožil partizanski bataljon. Prenekateri bohinjski fantje in možje so se znašli pod ključem, tragično preminuli lovec Gašperin pa legel v prerani grob.

Leta 1781 se je Štefanov sin Andrej že poročil — in dve leti kasneje je 44-letni ded Štefan že pestoval vnučka Andreja. Tri izmed sedmih Štefanovih vnukov so že v detinskih letih pobrale koze. O petorojenem, Janezu, kasneje ni sledu. Matija, rojen na pragu 19. stoletja — samski »stric« pri hiši — je za dve desetletji preživel brata Matevža, gospodarja pri »Rožiču«.

Štefanu je žena umrla v letu, v katerem je padla pariška Bastilja.

Po podatku v seznamu davčnih zavezancev, ki datira med leti 1790—1792 (Blejski arhiv v DAS), je Štefan Rožič, vpisan kot »cel kmet« (1 Hübler), plačeval blejski gosposki od grunta 3 goldinarje in 11 krajcarjev davka.

Sedanja Rožičeva hiša na Savici

Trinajst let po ženini smrti je prišel tudi Štefanov čas. V mrliško matično knjigo župnije Srednja vas v Bohinju (za leta 1784 do 1812) je župnik Jožef Mulej vpisal: »28. julija 1802. Štefan Rožič, posestnik s Savice štev. 5, star 64 let.« Vzrok smrti: »na zaprtju« (an Verstofung).

Štefanov vnuk Matevž je imel enega samega potomca, Janeza. Rojenemu devetnajst let po pradedovi smrti, je bilo Janezu sojeno, da poživi Rožičev rod, ki je usihal na plodnosti. Leta 1851 se je poročil z Marijo Rozman, »Rožmanovo« z Raven nad Bistrico, h. št. 7. V naslednjih letih sta se v usodnem srečanju sestala v »Rožičevi« hiši neumljivo naključje in bolezen. Rožičev rod, katerega smo skozi stoletja spremljali, je bil zapisan pogubi. Janezu in Mariji Rožič, ki sta čakala sina — učakala ga nista nikoli — se je v razdobju 15 let rodilo šest otrok, šest brhkkih deklet.

Kot upapoln obet zro s še ohranjene (reproducirane) fotografije (iz leta 1885) mladostni obrazi »Rožičevih« deklet. Zraven sedečih, najmlajših sestrá, je vitka, visokorasla Neža z zalim, lepo oblikovanim obrazom in rahlo zastrtim, ponosnim pogledom, kot razcvetel nagelj, ki čaka fantove roke, da ga utrga. — Žal — tedaj so nad »Rožičevo« hišo že plahutale temne peruti zlokobne bolezni. Čeprav je njihova mračna senca legla šele na obraz v sredini stoječe Špele, so cvetoča dekleta, rojena za življenje — labodji spev Štefanove krvi.

Vse je pobrala jetika.

Njeno pogubno kal je prinesla v hišo mati. Prvo je ugrabila najstarejšo, Marijo; dve leti za njo je pokopala tudi mater. Kasneje je segla po tretji, Elizabeti; pet let za njo pa utrgala najlepši cvet »Rožičeve« hiše, Nežo. Ostalim trem, ki so se resda omožile, je zlovesča senca bolezni sledila v zakon in ga kaj kmalu razdrla.

Helena se je omožila na Polje k »ta Zgornjemu Španu«. Pri njej je zadnja leta svojega življenja bival njen oče Janez — poslednji moški potomec Štefanove krvi. Umrl je leta 1903; pet let za njim je jetika vzela njegovo hčer Heleno. Njeni potomci še živijo. Najmlajšo, Franco — ta je vzela Poláka z Broda — je jetika spodkopala že po devetih letih zakona. Tudi njeni potomci še žive.

Uršula, peta po vrsti, je kot »domišarica« ostala doma. V začetku leta 1890 se je poročila z Lovrencem Zupanom, pd. »Jamrovim« z Nomenja, h. št. 28. V devetih mesecih se jima je rodil sin Janez. Devet mesecev zatem je tudi Uršula podlegla pogubni jetiki. Ko pa je tri mesece za materjo smrt ugasnila slabotno brlečo življenjsko lučko tudi Uršulinem edinčku Janezu — je z njim vred pri »Rožiču« na Savici ugasnil tudi Štefanov rod. Zet Lovrenc se je kasneje v drugo poročil. Umrl je l. 1951. Pri »Rožiču« na Savici gospodari sedaj njegov rod.

83-letni Lovrenc Zupan mi je tri leta pred svojo smrtjo, poleti 1948, še vedel povedati mrvico o Štefanu Rožiču, ki se je v ustnem izročilu dedovala iz davnih dni:

»Pr' teje hiš' je biv nekdej — pa to j' b'lo že davno — an stric Štefan, k' je biv jagr, pa še hud (strasten) jagr. Vstreljeno divjač'no j' nosov gosposk' na Bled. Je biv kunšten (prebrisan). K' je šov na Bled, se j' obov stare, že strgane škornce (škornje), da so mo potle' tam dal nové.

T'le pr' hiš' so jmel še ano z'lo staro jagrsko puško. Jest s'm je še vidov, pa je zdej ni več. Seve, k' je leta 1905 hiša pogoreva.«

(Se nadaljuje)

Vsem, ki so mi kakorkoli pomagali pri izbiranju gradiva za sestavek o triglavskih »štirih srčnih možeh« — iskrena zahvala.

Prav posebno zahvalo sem dolžan akademiku, zgodovinarju dr. Milku Kosu: ravnatelju Državnega arhiva SRS, Jožetu Mačku, uslužbenki te ustanove, Mariji Verbičevi; ravnatelju Nadškofijskega arhiva v Ljubljani, dr. Maksu Miklavčiču; dr. Ivanu Pintarju, zdravniku v Ljubljani; maticarjema v Bohinju: Stresu in Martinu Kavčiču, ter že pokojnemu Francu Fistru, bivšemu župniku v Srednji vasi v Bohinju.

F. C.

Dolomiti

Ciril Praček

Pri vsaki organizaciji je nekaj smole, tako se je držala tudi organizacije našega izleta že kar od začetka smola. Odšli smo brez vsake literature, brez zemljevidov in podobne opreme. Odšli smo na slepo. Fičko je treba priznati, da je pridna žival, da ne rečem kar strašna žival. Otovorili smo ga s preko 100 kg prtljage v obliki vseh potrebnih in nepotrebnih malenkosti, ki jih vlačí alpinist s seboj. Toda fičko se ne da kar tako. Dirjal je z ostalimi avtomadi (nomadi pravzaprav ne smem reči, pogruntati bo treba kaj sodobnega) po gorskih cestah brez oddiha in tulil v breg verjetno od jeze, da ga mučim tako neusmiljeno.

Trije smo prestopili italijansko mejo v Ratečah: Mihela, Marjan in jaz. Pozno popoldne, v torek. Okolica Mangrta mi je posebno všeč, zato smo se namenili utaboriti nad prvim Belopeškim jezerom. Čeprav sredi avgusta, je bila noč hladna zaradi dežja, ki je pričel ponoči brenkati po razpetem platnu. Jutro je bilo čemerno, toda megle so se počasi dvigale in razpuščale; še preden smo pospravili, je posijalo sonce. Še dvakrat sem v naslednjih dneh ugotovil, da ima »der Dumme Glück«, kajti tudi oba naslednja dneva smo imeli ponoči dež in podnevi sonce. V sredo, četrtek in petek sem se torej veselil

kot »der Dumme« lepih dni, v soboto in nedeljo sem se pa tolažil, da morda le nisem »der Dumme«, toda za to me je neusmiljeno pral dež.

V sredo smo potovali do treh popoldne. Prve dolomitske čeri se pokažejo v svoji pravi dolomitski obliki pred sedlom Mauro (Passo di Mauro). Za volanom sicer v glavnem hipnotizira cesto, toda v kotih oči le ujameš kak poblsk na vrhove, ki režejo čisto nebo s svojimi ostrimi škrbinami. In takrat se ti nekaj zgane v srcu, prešerno bi zavpil od veselja, najraje bi pognal s polnim plinom navzdol po cesti, da bi ja prej dosegel zaželeni cilj. Izza sedla Mauro je kaj kmalu Auronzo, kraj, ki leži ob vznožju treh Cin. Zajezena reka tvori umetno jezero ob dolgem mestu, ki se v ozki dolini ne more razvijati v širino. Iz Auronza drži cesta med gozdovi vse bolj navzgor, pod silnim Sorapisom se prične strmi vzpon proti Misurini. Že tu vidiš, kaj bi se lahko imenovalo alpinistično-turistična veleindustrija. Neprestanó prihajajo zajetni avtobusi, množice izstopajo, se podajo na sprehod okoli jezera, pokupijo razglednice in podobno, ponovno zasedejo prostore in potujejo. Nepretrgane kolone potujejo čez sedlo Misurino (1760 m), tisoči in tisoči avtomobilov. Mnogi izkrcajo tudi alpiniste. Ti imajo naslednje vidne rekvizite: rdeč pulover, rdeče nogavice, brado (ali pa vsaj nekaj mahu po licih), plezalni oprtnik in na njem čelado. Nekoč si imel na oprtniku kot znak super-alpinista vrv, danes je tu čelada. Alpinisti, pozor! Brez opisanih rekvizitov ne hodite v skale, ker ste v tem primeru čisto navadne ničle. Rdeče nogavice in pulover so zaradi barvnih posnetkov, brada ti da potrebno častitljivost in tudi vsi himalajci so jo do danes še vsi imeli, zakaj bi jo naj nosili samo himalajci; čelada pa pove že od daleč (kakor tabla »Hud pes«!), da prihaja po poti super-alpinist. No, v tolažbo naj vam povem, da sem v enem tednu, oziroma v štirih dneh, ki sem jih preživel v Dolomitih, videl tudi pravega gorskega vodnika, ki je bil otovorjen kot mezeg (»mazga« se lepše sliši), ki je imel prave pravcate strgane hlače, do kraja »zmahane« čevlje in tisti pravi planinski korak, prožen, mehek, sicer utrujen in zibajoč, toda na prvi pogled pristen.

Više gori, pri koči Auronzo, vidiš še več takih pravih alpinistov, pred katerimi se lahko odkriješ, pa čeprav imajo rdeče nogavice na nogah.

Prvi bežen vtis, ki ga dobiš, ko se pripelješ do Misurine, je za naše predstave nepojmljiv promet, ki se razvija po teh gorskih cestah. Večina teh cest je dediščina prve svetovne vojne, ki se je tudi v Dolomitih odigravala po svoje.

Utaborili smo se pri zgornjem Misurinskem jezeru, ki je dokaj manjše od spodnjega, dolgo morda 200—250 m in široko okoli 50 m in predvsem mnogo bolj čisto od spodnjega. Začuda je tudi toplejš, tako da se na višini ca. 1800 m v sončnem vremenu lahko še koplješ v njem. Jezerce se čudovito prilaga okolici. Ob njem drži cesta naprej proti koči